

Camino de Santiago

Przewodnik dla pielgrzymów

Szymon Pilarz

Camino Frances:
Saint Jean Pied-de-Port – Santiago de Compostela

Camino Fisterra:
Santiago de Compostela – Fisterra/Muxía

WYDANIE DRUGIE

Wydawnictwo WAM

© Wydawnictwo WAM, 2018

Wydanie drugie

Mapy zamieszczone w książce pochodzą z:

A Pilgrim's Guide to Camino de Santiago

© John Brierley, 2003, 2018

oraz A Camino Pilgrim's Guide: Sarria, Santiago, Finistere

© John Brierley, 2016, 2018

Published by Kaminn Media, Scotland

Fotografie: Szymon Pilarz

Fotografia na pierwszej stronie okładki: ©shutterstock/Baraar

Opieka redakcyjna: Olaf Pietek

Redakcja, korekta,

skład i opracowanie graficzne:

DoLasu | Pracownia graficzna

www.dolasu-pracownia.pl

ISBN 978-83-277-1575-3

WYDAWNICTWO WAM

ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków

tel. 12 62 93 200 • faks 12 42 95 003

e-mail: wam@wydawnictwowam.pl

DZIAŁ HANDLOWY

tel. 12 62 93 254-256 • faks 12 62 93 496

e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

KSIĘGARNIA WYSYŁKOWA

tel. 12 62 93 260

www.wydawnictwowam.pl

Druk: LEYKO • Kraków

Publikację wydrukowano na papierze Magno volume 90 g
dostarczonym przez ZING Sp. z o.o.

Spis treści

Od autora	5
Geneza i historia pielgrzymowania do Santiago de Compostela.....	7
Kim był św. Jakub Starszy?.....	7
Droga relikwii św. Jakuba do Hiszpanii.....	7
Odkrycie grobu Apostoła, rekonkwista i średniowieczny rozwój pielgrzymowania	8
Nowożytny zastój pielgrzymowania.....	11
Współczesny „boom” pielgrzymowania	13
Paszport pielgrzyma i certyfikaty	14
Jak dostać się na miejsce wymarszu i jak wrócić do domu?	17
Przygotowanie do Camino.....	20
Siły fizyczne	20
Możliwości czasowe	20
Zasoby finansowe	20
Pora roku a pielgrzymowanie.....	21
Pakowanie plecaka	22
Co czeka nas na Camino?	26
Albergues i noclegi.....	26
Dzień pielgrzyma.....	27
Oznaczenia na trasie.....	28
Woda	29
Posiłki i zakupy	29
Dolegliwości.....	32
Zwiedzanie.....	32
Porozumiewanie się na Camino.....	32

Camino Frances: Saint Jean Pied-de-Port – Santiago de Compostela

Początek Camino: Saint Jean Pied-de-Port	36
Etap I: Saint Jean Pied-de-Port – Roncesvalles (25,1 km/7 h lub 23,6 km/7 h).....	40
Etap II: Roncesvalles – Zubiri (21,9 km/5,5 h)	48
Etap III: Zubiri – Pamplona (20,9 km/5h).....	52
Etap IV: Pamplona – Puente la Reina (23,8 km/6 h lub 26,9 km/7 h)	62
Etap V: Puente la Reina – Estella (21,9 km/5,5 h).....	70

Etap VI: Estella – Los Arcos (21,5 km/5,5 h)	76
Etap VII: Los Arcos – Logroño (27,8 km/7 h)	82
Etap VIII: Logroño – Nájera (28,9 km/7,5 h)	90
Etap IX: Nájera – Santo Domingo de la Calzada (21,3 km/5,5 h)	96
Etap X: Santo Domingo de la Calzada – Belorado (22,4 km/5,5 h)	102
Etap XI: Belorado – Agés (27,8 km/7 h)	108
Etap XII: Agés – Burgos (około 22,5 km/5,5 h)	112
Etap XIII: Burgos – Hontanas (31,5 km/7,5 h)	120
Etap XIV: Hontanas – Frómista (34,5 km/8,5 h)	126
Etap XV: Frómista – Carrión de los Condes (19,3 km/5 h lub 19,7 km/5 h)	134
Etap XVI: Carrión de los Condes – Sahagún (39,0 km/9,5 h)	140
Etap XVII: Sahagún – Mansilla de las Mulas (36,4 km/9 h lub 37,3 km/9,5 h)	148
Etap XVIII: Mansilla de las Mulas – León (18,1 km/4,5 h)	154
Etap XIX: León – Hospital de Órbigo (35,7 km/9h lub 32,6 km/8h)	162
Etap XX: Hospital de Órbigo – Rabanal del Camino (37,8 km/9 h)	168
Etap XXI: Rabanal del Camino – Ponferrada (32,7 km/8,5 h)	176
Etap XXII: Ponferrada – Villafranca del Bierzo (23,5 km/6 h)	182
Etap XXIII: Villafranca del Bierzo – O Cebreiro (28,9 km/7,5 h lub 30,1 km/8h)	188
Etap XXIV: O Cebreiro – Triacastela (20,7 km/5 h)	194
Etap XXV: Triacastela – Sarria (18,7 km/4,5 h lub 25,3 km/6 h)	200
Etap XXVI: Sarria – Portomarín (22,1 km/5,5 h)	208
Etap XXVII: Portomarín – Palas de Rei (24,8 km/6 h)	214
Etap XXVIII: Palas de Rei – Arzúa (28,8 km/7,5 h)	220
Etap XXIX: Arzúa – O Pedrouzo (19,6 km/5 h)	228
Etap XXX: O Pedrouzo – Santiago de Compostela (19,8 km/5 h)	232

Camino Fisterra: Santiago de Compostela – Fisterra/Muxía

Etap XXXI: Santiago de Compostela – Negreira (21,2 km/5 h)	246
Etap XXXII: Negreira – Olveiroa (33,8 km/8 h)	250
Etap XXXIII: Olveiroa – Fisterra (31,2 [+3,5] km/8,5 h)	254
Olveiroa – Muxía (32,3 km/8 h)	254
Etap XXXIV: Fisterra – Muxía (28,1 km/7,5 h)	268
Zakończenie	272

Santo Domingo de la Calzada – Belorado

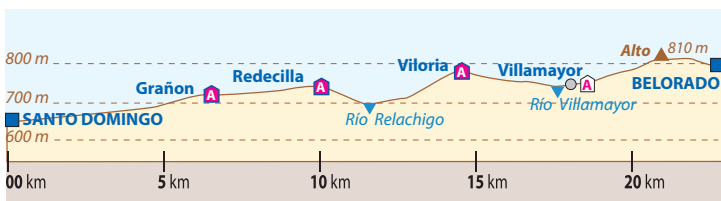
22,4 km/5,5 h

do Santiago 563,1 km

● ● ● ● ● TRASA GŁÓWNA

W drodze do Redecilla del Camino

● ● ● ● ●

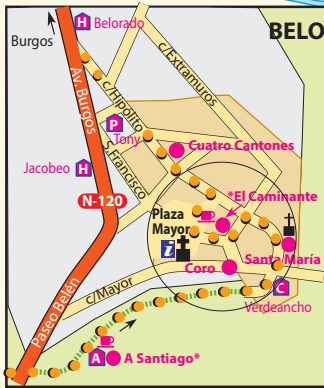
Etap także krótki, choć ostatnie kilometry przed Belorado mogą okazać się trudne. Z Santo Domingo de la Calzada wychodzimy spod katedry Calle Mayor, następnie idziemy Calle Río Palomarejos, a potem Avenida de la Rioja, która doprowadzi nas do mostu na Río Oja O Glera. Za mostem idziemy połąną dróżką po prawej stronie szosy N-120, aby po kilkuset metrach ostrożnie przejść na jej lewą stronę. Cały czas idziemy lekko w górę. Przed miasteczkiem Grañón mamy do wyboru dwie drogi.

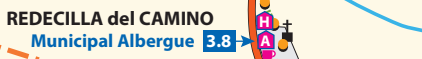
Większość strzałek kieruje nas na ścieżkę w lewo, w kierunku pól, ale możemy iść prosto, równoległe do szosy N-120. Po 6,7 km docieramy do Grañón, gdzie są trzy albergues (i czwarte, 1,2 km na lewo od szlaku w Ermita de Carrasquedo), a także bary i sklepy.

Za Grañón czeka nas łagodne zejście oraz podejście i po 3,8 km docieramy do Redecilla del Camino. W tym czasie opuszczamy region La Rioja i wchodzimy do Kastylonii-Leónu. W miasteczku są dwa albergues, bar oraz sklep. Po wyjściu z Redecilla del Camino idziemy 1,7 km blisko szosy N-120 do Castildegado, gdzie jest albergue, bar i sklep. Następnie odbijamy nieco od ruchliwej szosy i po lekkim podejściu oraz 1,9 km docieramy do Viloria de Rioja, gdzie są dwa albergues.

Po opuszczeniu wioski zbliżamy się do szosy N-120 i idziemy równoległe do niej drogą wytyczoną dla pielgrzymów

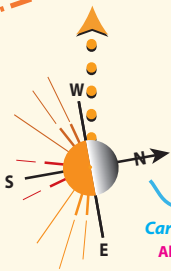
CASTILLA y LEÓN

LA RIOJA

SANTO DOMINGO de la CALZADA

aż do Belorado. Po drodze (3,4 km) mijając będziemy jeszcze wioskę Vilamayor del Río, gdzie jest albergue oraz bary.

Ostatni fragment etapu z Vilamayor del Río do Belorado (4,9 km) może okazać się trudny ze względu na bliskość szosy i monotonię terenu. W Belorado jest sześć albergues, sklepy oraz bary.

WARTO WIEDZIEĆ

Ze względu na rozbudowę autostrady A-12 trasa Camino w okolicach Vitoria de la Rioja może być zmieniana na czas robót budowlanych, a po nich poprowadzona inaczej niż obecnie. Należy zachować czujność i ostrożność oraz stosować się do ewentualnych nowych znaków i obejść.

Źródła wody są w mijanych miejscowościach, a miejsca odpoczynku w Redecilla del Camino i przed Belorado.

MSZE ŚWIĘTE

GRAÑÓN

kościół San Juan Bautista

dni powszednie: 19.00 (w okresie letnim)
wigilie świąt: 20.00
niedziele i święta: 13.00

BELORADO

kościół Santa María; Barrio de El Corro
dni powszednie: 19.00 (w okresie letnim)
niedziele i święta: 12.30, 20.00

kościół Monasterio de Santa Clara

codziennie: 9.00

kościół San Pedro;

Travesía San Pedro 1

w dni powszednie poza okresem letnim: 19.00

NOCLEGI I INFRASTRUKTURA

GRAÑÓN

albergues, hostale, bary, sklepy

Albergue parroquial San Juan

Bautista (parafialne), c. Mayor 1, facebook.com/alberguegranon.larioja, całoroczne, 40 miejsc, donativo, wspólna kolacja i śniadanie za donativo, kuchnia.

Albergue La Casa de las

Sonrisas (prywatne), c. Mayor 16, tel.: +34687877891, +34630823767, e-mail: kj17_887@hotmail.com, facebook.com/lacasadelasonrisas, całoroczne, 23 miejsca, donativo, wspólna kolacja i śniadanie za donativo, wi-fi.

Albergue Ave de Paso

(prywatne), c. El Caño 18, tel.: +34666801051, całoroczne, 10 miejsc, 10 euro, kolacja i śniadanie, kuchnia, pralka-suszarka (płatna).

ERMITA DE CARRASQUEDO (GRAÑÓN)

albergue, bar

Albergue Nuestra Señora de

Carrasquedo (zarządzane przez władze prowincji La Rioja), Camino de la Ermita 45, tel.: +34665284685, e-mail: carrasquedo@obr.es, www.carrasquedo.obr.es, całoroczne, 42 miejsca, 8 euro, bar z menu za 10 euro, pralka-suszarka (płatna), wi-fi.

REDECILLA DEL CAMINO

albergues, hostel, bary, sklep

Albergue de peregrinos San

Lázaro (miejskie), c. Mayor 24,
tel.: +34947588078, +34947580283,
całoroczne, 52 miejsca, 5 euro,
kuchnia, bar z menu (tylko w sezonie
letnim), pralka-suszarka (płatna), wi-fi.

Albergue Essentia (prywatne),
c. Mayor 34, tel.: +34606046298,
e-mail: manuramirez6@hotmail.es,
facebook.com/Albergue-Essentia
-611390189025932, całoroczne,
10 miejsc, 10 euro, kolacja 10 euro,
śniadanie 3 euro, pralka-suszarka
(płatna), wi-fi.

CASTILDELGADO

albergue, hostel, bary, sklepy

Albergue Bideluze (prywatne),
c. Mayor 8, tel.: +34616647115,
e-mail: info@alberguebideluze.com,
www.alberguebideluze.com,
facebook.com/alberguebideluze,
całoroczne, 16 miejsc, 10 euro,
kolacja 10 euro, śniadanie 3 euro,
pralka-suszarka (płatna), wi-fi.

VILORIA DE RIOJA

albergues, hostel

Refugio Acacio e Orietta (zarządzane
przez stowarzyszenie), c. Nueva 6,
tel.: +34947585220, +34679941123,
e-mail: acaciopaz@gmail.com,
www.acacioyorieta.com,
facebook.com/refugio.acacioorieta,
całoroczne (zimą wymagana rezerwacja),
10 miejsc, 6 euro, credencial, wspólna
kolacja i śniadanie za donativo,
kuchnia, pralka-suszarka (płatna), wi-fi.

Albergue Parada Vitoria (prywatne),
c. Bajera 27, tel.: +34639451660,
+34610625065, e-mail:
albergueparadavitoria@gmail.com,
facebook.com/MariajeToni,
czynne 1 III-31 X, 16 miejsc, 5 euro,
credencial, kuchnia, kolacja i śniadanie
za donativo, pralka-suszarka (płatna),
wi-fi.

VILLAMAYOR DEL RÍO

albergue, bary

Albergue San Luis de Francia
(prywatne), Ctra. de Quintanilla
(300 m na prawo od Camino
przed wioską), tel.: +34947580566,
+34659967967, e-mail:
alberguesanluisdefrancia@hotmail.com,
facebook.com/alberguesanluisdefrancia,
czynne III-15 X, 26 miejsc, 5 euro,
kolacja 8 euro, śniadanie 3 euro,
pralka-suszarka (płatna), wi-fi.

BELORADO

*albergues, hostale, hotele,
bary-restauracje, sklepy,
2 000 mieszkańców, 770 m n.p.m.*

Albergue municipal El

Corro (miejskie), c. Mayor 68,
tel.: +34947581419, +34629507470,
e-mail:albergueelcorro@gmail.com,
facebook.com/albergueelcorro,
całoroczne, 45 miejsc, 8 euro, kuchnia,
bar z kolacją za 9 euro oraz śniadaniem
za 3 euro, pralka-suszarka (płatna), wi-fi.

Albergue parroquial de Belorado

(parafialne), Pl. San Francisco 7,
tel.: +34947580085, czynne IV-X, 20 miejsc,
donativo, śniadanie donativo, kuchnia.

Albergue Cuatro Cantones

(prywatne), c. Hipólito López Bernal 10,
tel.: +34947580591,
e-mail: cuatrocantones@hotmail.com,
www.alberguecuatrocantones.com,
facebook.com/AlbergueCuatroCantones,
czynne III-XI, 65 miejsc, 8-12 euro,
credencial, kuchnia, bar z menu za
11,50 euro oraz śniadaniem za 4 euro,
pralka-suszarka (płatna), wi-fi.

Albergue-Pensión Caminante

(prywatne), c. Mayor 36,
tel.: +34947580231, +34656873927,
e-mail: g.caminante@hotmail.com,
facebook.com/RestauranteCaminante,
czynne III-X, 22 miejsca, 6 euro,
menu 10 euro, śniadanie 3 euro,
pralka-suszarka (płatna), wi-fi.

Albergue A Santiago (prywatne),
Camino Los Paules,
tel.: +34677811847, +34947562164,
e-mail: albergueasantiago@hotmail.com,
www.a-santiago.es,
facebook.com/Albergue-A-Santiago
-150249651991354, czynne IV–X,
98 miejsc, 5–7 euro (w zależności od
pokoju), kuchnia, bar z menu za
10 euro oraz śniadaniem za 3 euro,
pralka-suszarka (płatna), wi-fi.

Albergue El Salto (prywatne),
Camino de los Cauces (500 m na lewo
do Camino przy wyjściu z miasta),
tel.: +34669415636, +34947614324,
e-mail: elsalto@elsalto.eu, www.elsalto.eu,
facebook.com/elsalto.eu, całoroczne,
24 miejsca, 15 euro, kolacja 10 euro,
śniadanie 3 euro, wi-fi.

WARTO ZOBACZYĆ

Belorado pełniło kiedyś rolę strażnicy pomiędzy królestwami Hiszpanii. Nad miasteczkiem górował zamek – dziś ruiny. Kościółek Santa María z XV wieku pełnił funkcję kaplicy zamkowej, w jego wnętrzu znajduje się romańska rzeźba Matki Bożej oraz kamienne retabulum poświęcone św. Jakubowi.

Przy głównym placu stoi XVII-wieczna świątynia San Pedro. To miejsce kultu lokalnego męczennika San Vitores. Szczątki świętego spoczywają tu przez pół roku, po czym następuje uroczysta translacja (główne święto Belorado) do innego kościoła – Nuestra Señora de Belen. W mieście istniał także klasztor San Francisco (już nie pełni funkcji sakralnych), a do dziś mieszkają w Belorado klaryski (XVI-wieczny klasztor Santa Clara znajduje się poza dawnym miastem).

Kościół Santa María

